

Καὶ ὁ Θούριος τοῦ Ρήγα «ὡς πότε παλληκάρια θὰ ζοῦμε στὰ στενά...». εἶνε ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἴσαμε τὸ τέλος ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς γαλλικὲς δημοκρατικὲς ἀρχές. Μὰ καὶ ἡ μετάφραση τῆς γαλλικῆς διακήρυξης τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅλη του ἡ μεταφραστικὴ καὶ πρωτότυπη φιλολογικὴ ἐργασία τοῦ Ρήγα δείχνει ἓνα φανατικὸ γαλλόφιλο δημοκράτη. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης πολὺ παραστατικὰ λέει :

«Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση κι' ὁ Ναπολέοντας ἔκαμε, κατὰ τὴ γνώμη μου, ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τοῦ κόσμου(1)...».

Κι' ὁ Π. Σ. Ὀμηρίδης πάλι μᾶς λέει πολὺ χτηπητά.

«Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀνεξωπύρωσε τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικημένων ἐλλήνων, ἐσημάτισε βαθμηδὸν τὴν ναυτιλίαν των, ἐπηύξησε τὰς ἐμπορικὰς των σχέσεις. Πολλοὶ δέ εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἀποδημήσαντες ἐπρομηθεύθησαν ἄλλοι μὲν γιώσεις, ἄλλοι δὲ χρήματα, τὰ ὅποια διέθεσαν ἀφειδῶς ἐπανελθόντες εἰς τὴν πατρίδα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ πονήμου τῆς ἀπελευθερώσεως σκοποῦ. Τότε ὁ ἀείμνηστος Ρήγας συνέγραψε τὰ φιλελεύθερα αὐτοῦ ποιήματα, ἀφοῦ ἐσύστησε τὴν πρώτην μυστικὴν Ἐταιρεία ν. Ὁ δὲ κλεινὸς Κοραῆς κεντήσας κατὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐλληνικὴν εὐαισθησίαν μὲ τὰ ἀμίμητα προλεγόμενά του εἰσήγαγε εἰς τὰς ψυχὰς των, τῆς παιδείας τὸν ἄσβεστον ἔρωτα» (2).

Μιὰ σύγχρονη πάλι γαλλικὴ ἔφημερίδα, ἡ Gazette de France, ἔγραφε:

«Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ρωμιῶν τόσο πολὺ ἀπεδέχτηκεν τὶς νέες ιδέες. ὥστε, ὅταν συγκρίνουνε τὴ δουλικὴ τους κατάστασι μὲ κείνη τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς ἰσότητος γίνονται σὰν ἀφηρημένοι καὶ ἀπὸ τὴν ἔκτασι περνοῦν εἰς τὴ φρενίτιδα. Παντοῦ εὐαγγελιστὴν Ἄνατολὴ ἀντιλαλεῖ τὸ Ζήτω ἢ Γαλλία, Ζήτω ἢ Ἐλλάδα» (3)

Ὁ Ἀνάργ. Ἀνδρ. Ἀναργύρου εἰς τὰ «Σπετσιωτικά» του πολὺ παραστατικὰ μᾶς ζωγραφίζει κι' αὐτὸς τὴν τοτινὴ ἐποχὴ :

«Ἦ γενεὰ τῶν πατέρων μας δὲν εἶχε πρόχειρα εἰς τὴν μνήμην αὐτῆς τὰ ἄθλα τῆς ξηραῆς. Ἦκούοντο τινὰ κλέφτικα τραγούδια κάποτε εἰς τὰς πανηγύρεις των τὰς ἀρχαιοτύπους, εἰς τὰ συμπόσια των τὰ ἰδιόρρυθμα. Οἱ γέροντες τὰ περιέφερον εἰς τὰ χεῖλη των, διότι οἱ προπάτορές μας ἦσαν χερσαῖοι (μιλεῖ γιὰ τοὺς νησιώτες), ἀλλ' ἢ νῆα γενεὰ, καὶ, ὁμιλοῦμεν διὰ τὴν μετὰ τὴν ἐκρηξὴν τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπανάστασεως ἐποχὴν, προσήλωσε ἀλλαχόθεν τὴν διάνοιάν της. Διαφόρους χώρας ἐντὸς τῆς Μεσογείου λεκάνης περιηγουμένη ἤκουεν καὶ ἔβλεπεν αὐτὴ διαδροματιζόμενα μεγάλων ἐθνῶν ἀξιοθαύμαστα ἔργα, μεγαλεπιβόλων ἀνδρῶν πράξεις καὶ κατορθώματα ἰπίστευτα. Ὁλος ὁ παρ' ἡμῖν κόσμος περιέστρεφε εἰς τὸ στόμα του τότε τὸν Βοναπάρτην,..... Ἐν τῷ μέσῳ τῶν διθυράμβων τούτων τοῦ καιροῦ. περιῆλθεν εἰς τῶν ναυτικῶν μας πληθυσμῶν τὰς χεῖρας ἄνωθεν τους ριφθεῖσα, βίβλος ἀπλοῦστατα (=σὲ ἀπλὴ γλῶσσα) γεγραμμένη, περιέχουσα δὲ τὰς πράξεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδροῦ. Ὅλοι οἱ ναῦται περιεστοίχιζον, ἐν τῇ νηνεμίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ τῆς θαλασσοπλοίας, πλειστάκις εὐρισκόμενοι, τὸν γραμματέα τοῦ πλοίου, ὅστις ἤξευρε ν' ἀναγινώσκη καὶ ἐνθουσιῶντο ἀκροαζόμενοι τὰ καθέκαστα τῶν ἀνδράγαθημάτων τοῦ Μεγάλου Μα-

(1) Διηγήσεις τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ἐκδ. Ἑστίας 1889. σ. 49
Κοῖτα ἀκόμα καὶ τὰ Προλεγόμενα τοῦ ἰδιοῦ βιβλίου τῆς πρώτης του ἐκδοσης (1846) σ. κθ.

(2) Π. Σ. Ὀμηρίδης: Συνοπτικὴ Ἱστορία τῶν τριῶν Νήσων, 1831 σ. ι.

(3) Ἀωνύμου: Gazette de France. 18. 12. 1797.

κεδόνος, Κατόπιν ἠκούσθησαν τὰ ἄσματα τοῦ Ρήγα, ἀλλ' ὑποκόφως πως διὰ τὸν φόβον τῶν κρατούντων. Τέλος δὲ συνέπεσε νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τοῦ τύπου σκουδαῖον τι συγγραμμάτιον τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἐξ Ἄνδρου Θεοφίλου Καίρη, σοφὸν πόνημα Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπιγραφόμενον, συνιστάμενον δὲ εἰς βιογραφίας ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν τῶν ὁποίων αἱ προτομαὶ ἐπὶ κεφαλῆς ἑκάστου τεύχους ἐφέροντο.» (1)

Κι' αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς Μεντελσων—Βαρθόλδη σταματᾷ ἐπὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κι' ἐπιγραμματικᾷ γράφει :

«Μετὰ τὴν ἀπιστίαν ἐκείνην τοῦ 1770, ἀπεψύχραναν ἐντελῶς τὰς λειπομένας ἔτι παρὰ τοῖς Ἑλλησι, ρωσικὰς συμπαθείας. Ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἐκράτησε τότε ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ..... Ἀληθῶς δὲ ἡ δῆλωση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νέον ἐκεῖνο εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, ὅπερ ἐκήρυξεν ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις κατὰ τὸ 1789, ἀπηυθύνετο καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὑποδούλους ἀπὸ δὲ τῆς τελευταίας δεκαετηρίδος τοῦ ΙΗ' (18) αἰῶνος, ἐγένοντο ζωηρότεραι αἱ σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῆς Γαλλίας. Ἡ σιτοδεία, ἣν προκάλεσεν ὁ κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὀρισμὸς ἀνωτάτης τῶν σιτηρῶν τιμῆς, εἴλκυσεν εἰς τοὺς γαλλικοὺς λιμένας τὰ εὐθυνὰ σιτηρὰ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσσίας, οἱ δὲ ρωμοὶ, διαμετακομισταὶ αὐτῶν γενόμενοι, ἀπέφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν πατρίδα των γαλλικὸν πολιτισμὸν καὶ γαλλικὰ ἤθη, ἀνταλλάσσοντες σιτᾶρι καὶ γαλέττες ἀντὶ τῶν ἐννοιῶν καὶ ἀξιωματῶν τῆς νέας γαλλικῆς ἐλευθερίας.» (2)

Ὅταν οἱ δυὸ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ναπολέοντα, ὁ Δῆμος καὶ Νικολὸς Στεφανόπουλοι πῆγαν εἰς τὴν Ἑλλάδα (1797) γιὰ νὰ προπαγανδίσουν στὸ Μωριά τὴν ἐξέγερση, βρίσκουν παντοῦ σὲ μέγαλο βαθμὸ ἀναπτυγμένον τὸ φιλογαλλισμὸν.

«Οἱ ρωμοὶ—γράφουν οἱ Στεφανόπουλοι—εἶχαν ἀναμένο καντύλι μπροστὰ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Μποναπάρτε (Ναπολέοντα) σημάδι λατρείας, γιὰτὶ, τότε θεωροῦσαν γιὰ θεὸ τῆς λευτεριάς (3).»

Ἀπὸ τὰ Ἐφτάνησα πρᾶχτορες τοῦ Ναπολέοντα καὶ τῶν μυστικῶν ρωμέικων Ἐταιριῶν πηγαινοέρχονταν εἰς τὸ Μωριά μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὀργανώσουν ἐπανάστασιν ἐναντὶα εἰς τὴν Τουρκίαν.

Στὰ 1797 ὁ ἀγᾶς τῆς Γαστούνης ἔγραφε εἰς τὸν Πρωβλεφτὴ τῆς Ζάκυνθος :

«Οἱ Ζακυθῖνοι ποὺ ἔρχονται εἰς τὴν Γαστούνην γιὰ δουλειὰς τοὺς εἶνε σεβαστοὶ καὶ ἀπὸ τούρκους καὶ ραγιαδες, ὥστοςσο μερικοὶ ἀπὸ δαύτους ἔφερναν τὸν τόπον ἄνω κάτω καὶ ἐσήκωναν τὰ κεφάλια τῶν ραγιαδῶν μὲ κάποια τραγούδια (4).»

(1) Σπετσιωτικὰ Ἀθ. 1861. τομ. Α. σ. 43—46.

(2) Μεντελσῶνος Βαρθόλδη: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Ἀθ. 1873 σ. 96. (ἑλ. μετάφρ. Βλάχου).

(3) Dîmo et Nicolo Stephanopoule : Voyage en Crèce pendant les années V et VI (1797—1798) Paris—Londres 1800 τομ. Β. σ. 159.

(4) Τὸ ἀναφέρει ὁ Σ. Δε Βιάζης: Κοίτα περιοδ. Ἀπόλλων τόμ. Ε, φύλ. 59. σ. 908. Τὸ δίχως ἄλλο ἐδῶ πρόκειται γιὰ πρᾶχτορες τοῦ Ναπολέοντα καὶ τῆς Ἐταιρίας τοῦ Ρήγα. Τὰ τραγούδια τὰ ἐπαναστατικὰ θὰ εἶταν ὁ θούριος τοῦ Ρήγα.

Στὰ Ἑφτάννησα. μέσα στὸν ἀκράτητο φιλοδημοκρατισμὸ καὶ φιλογαλλισμὸ τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν, ὁ Μαρτελάος συνθέτει τὸ παρακάτω τραγοῦδι, ποὺ γίνεται σὰ νὰ ποῦμε, ἡ μασαλιώτιδα τοῦ ἑφτανησιώτικου δημοκρατικοῦ κόμματος :

Ὅθεν εἰσθε τῶν Ἑλλήνων
κόκκαλα διεσπαρμένα
παλαιὰ καὶ ἀντρειωμένα
τώρα λάβετε πνοήν,
Σταῖς φωνές τῆς σάλπιγγός μου
ἀφ' τὸ μνημα ἀναστῆτε
καὶ τὸ Γένος μας ἰδῆτε
εἰς τὴν πρώτην του τιμήν.
Ἡ ἑξακουστὴ Γαλλία
δὲν βαστᾷ τὴν τυραννία...
παρὰ μ' αἱματοχυσία...
ἀποχτᾷ ἐλευτεριά...»

Ὁ ἴδιος Μαρτελάος ἔκανε κι' ἓνα ἄλλο τραγοῦδι ποὺ ἔγινε λαϊκό. Τὸ τραγουδοῦσαν οἱ δημοκράτες, ὅταν ἔκαιγαν τὴ «χρυσὴ βίβλο» τῶν εὐγενῶν καὶ φύτευαν τὸ δέντρο τῆς ἐλευθερίας :

Νὰ ἰδῶ παιδιὰ νὰ ἰδῶ, τὸ φλάμπουρο κι' ἐγὼ
τῆς λευτεροῦς, ὀλοῦθεν νὰ λάμψη νὰ χαρῶ,
βουνὰ ψηλά, λαγκάδια καὶ βυθούς,
πηδάτε, ἀπερνάτε, φονεῦστε τοὺς ἐχθρούς.
ποτάμια τὸ αἶμα τῶν τυράννων ἄς τρέξη
τὴν Γῆν μας ἄς βρέξη, χωρὶς πόνον καρδιάς. (1)

Παντοῦ, σὸλη τὴ Μεσόγειο καὶ Βαλκανικὴ, ὁ Ναπολέοντας περνοῦσε γιὰ «ἐλευθερωτῆς» (2) καὶ οἱ γαλλικὲς ἰδέες συνεπαίρνουν τὴν μπουρζουαζία καὶ τὴ φανατίζουν. Πολλοὶ μάλιστα ρωμιοὶ πήγαιναν ἑθελοντὲς στὸ στρατὸ τοῦ Ναπολέοντα.

(1) Κοίτα: Κατραμῆ Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου 1880 σ. 412-413.

(2) Ἐνα ἄλλο τραγοῦδι (μᾶρς) τοῦ Περραιβοῦ ἔλεγε:

«Ἡρώας ὁ Βοναπάρτης
τὴν Ἑλλάδα ν' ἀναστήση
καὶ χωρὶς ν' ἀργοπορήση
πέμπει ἓνα στρατηγό.
Τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους
σταθερὰ νὰ μᾶς ἀφήση
καὶ νὰ μὴν ἐγκαταλείψη
τοὺς λαοὺς ἐδῶ ποτέ».

Ἄντ. Ἰδρωμένου: Συνοπτικὴ Ἱστορία Κερκύρας σ. 99.

Στὴ Βλαχία κυκλοφοροῦσαν ἐπαναστατικὲς (δημοκρατικὲς) προκήρυξεις καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶταν τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι ποὺ συγκινοῦσε τὴν ἀγροτιά (1).

Σὲ μιὰ μάλιστα ἐπίσημη ἐκθέση τονίζονταν πῶς :

«Σχεδὸν ὅλοι οἱ πραγματευτάδες ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὰ Γιάνενα καὶ τὴν Ἀρβανιτιά(2), ὅσοι εἶνε ἐδῶ (στὶς Ἡγεμονίες) ἐγκατεστημένοι, καὶ εἶνε ὅλοι τοὺς ἀβράκωτοι (3), ἔχουν μεταφράσει (τὴ γαλλικὴ προκήρυξη) γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ξέρουν ἀπέξω (4).

Ὁ Δ. Φιλιππίδης στὴ Νεωτερικὴ Γεωγραφία (1791, τομ. Β. σ. 218) γράφει πῶς στὸ Πήλιο, ποὺ εἶταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ ἀστικά κέντρα τῆς τοτινῆς ἐποχῆς, ἐπικρατοῦσαν οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες(5). Ἡ στροφή ὁμῶς πρὸς τὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία γίνεται κυρίως ὕστερα ἀπὸ τὸ 1795.

Ἰσαμε μὲ τὰ 1790-1794 ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ περιμένουν ἀπὸ τὴν «ὀρθόδοξη» Ρουσία καὶ νὰ κάνη γιὰ τοὺς ραγιαδες τῆς Βαλκανικῆς. Ὄλοτε-λα δὲν ἔχουν σβῆσει τὰ ὄνειρα τῆς ρωμέϊκης μπουρζουαζίας, πῶς, μποροῦν οἱ Ροῦσοι νὰ χαλάσουν τὴν Τουρκιὰ γιὰ τὸ χατίρι τους.

Γι' αὐτὸ ἡ ἑλληνικὴ Ἐφημερίς τῆς Βιέννης μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ γράφει γιὰ τὶς νίκες τοῦ ρούσικου στόλου στὰ 1790-1791. Κι' ἀφίνει κι' ὅλας νὰ πιστευτῆ πῶς μὲ μιὰ ρουσσογραικικὴ συμμαχία ἡ Τουρκιὰ χάνεται.

«Γραφαί, ὁποῦ ἀπὸ τὸ 8 Δεκεμβρίου ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ἦλθον, γράφουν ὅτι τὸ ἀχαμνὰ μαντάτα, ὁποῦ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ Βεζύρη ἔρχονται καθημερινῶς νὰ ἀυξάνουν... Πλέον περισσότερον φόβον προῦξένησεν ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὸ παραθαλάσσιον τῆς Ρούμελης ἡ μεγάλη ρούσικη φλόττα, ὁποῦ ἀφοῦ καὶ ἔμβασε τὴν μικρὰν φλότταν εἰς τὸν Δούναβιν καὶ γυριζάμενη εἰς τὴν Σεβαστούπολιν καὶ κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ φέρστ Ποτεμκὶν πλέοντας τὴν ἄκραν τῆς Ρούμελης ἐπίασεν ἓνα πλῆθος ἀπὸ καράβια τούρκικα».

«Ἐνωμένοι οἱ Ροῦσοι μίαν φορὰν μὲ τοὺς Γραικοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς εἶνε πολλὰ εὐκόλον εἰς τὸ νὰ καύσουν τὰ καράβια εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰ ὀσπίτια εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὄντας ὅλα ἀπὸ ξύλα σχεδὸν κτισμένα, καὶ δὲν εἰμποροῦν καμμίαν ἀντίστασιν νὰ κάμουν. Οἱ Τοῦρκοι ὁποῦ ἔχουν πλοῦτη καὶ εὐρίσκουν καράβια θέλουν φύγει πρῶτύτερα ἀπὸ τὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ οὕτως κατατροπώνεται ἡ Κωνσταντινούπολις.»

«Πρῶτύτερα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας (δηλ. πρὸ τῆς 3)14 Ἰανουαρίου 1791) ἐφώναξε τελιᾶλης ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ εὐρίσκειται εἰς κίνδυνον, φοβουμένη νὰ μὴν καταπλακωθῆ ἀπὸ γκιαούρηδες καὶ διὰ τοῦτο συναζόμενοι οἱ Μπوسνάκοι νὰ πηγαίνουν διὰ τὸ Σταμπόλ. Ἡμεῖς ὁμῶς ἀμφιβάλλομεν ὁποῦ οἱ Μπوسνάκοι ἤθελαν ὑπακούσει εἰς αὐτὴν τὴν προσταγὴν, ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι φοβοῦνται διὰ τὰ ὀσπίτια καὶ τὸ τίποτές των.»

(1) Xenopoli: Histoire des Ronmaines, 1881, τ. Β. σ. 287. «La Valachie etait inondée des proclamations revolutionnaires qui finissaient par la Marseillaise de Phiga».

(2) Ἐδῶ μὲ τὸ Ἀρβανιτιά θέλει νὰ πῆ Ἡπειρο.

(3) Ἀβράκωτοι τὸ γαλλικὸ sans culotte.

(4) Xurmuzaki: Documents e.t.c. (ἐκδοσὴ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας) τόμ. II, σ. 93

(5) Κοίτα τὸ βιβλίό μου: Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλομαγνησίας στὸ 1821 σ. 30-54.

«Αἱ συχναὶ καὶ ὀγρήγοραι νίκαι τῶν Ρουσσῶν ἔσπειραν φόβον καὶ τρόμον ἕως τὴν βασιλεύουσαν.»

«Εἰς μίαν ἀνταπόκρισιν (δημοσιευμένην εἰς τὸ φύλλον τῆς 15 Αὐγούστου 1791, ὅπου περιγράφεται ἡ χαώδης κατάστασις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ αἱ ἀνταρσίαι τῶν πασσάδων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀναγινώσκωμεν μεταξὺ ἄλλων: «Εἰς μεγάλην ἐπιθυμίαν εὕρισκόμεθα διὰ νὰ μάθωμεν διὰ καμμίαν μπατάγιαν, ὅπου νὰ ἠκολούθησε μεταξὺ τοῦ τούρκικου καὶ ρούσσικου στόλου εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν.» (1)

8. Ρήγας Φεραῖος καὶ Ἄδ. Κοραῆς.

Ἐξὸν ἀπὸ τὸ Ρήγα Φεραῖο, ποῦ, χωρὶς καμμιὰ ἐπιφύλαξιν γίνεται ὁ προπαγανδιστὴς τοῦ γαλλικοῦ δημοκρατισμοῦ, καὶ ὁ Ἄδ α μ ά ν τ ι ο ς Κο ρ α ῆ ς, ὁ πῶς μεγάλος διανοούμενος τῆς ρωμείκης μουρζουαζίας, ἀνάμεσα στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου, ὑποστηρίζει μὲ φανατισμὸ τὴ γαλλικὴ πολιτικὴ.

Ὁ Κοραῆς ἀπὸ τὰ 1790 φαντάζεται πὼς εἶναι εὐκόλο νὰ ἰδρυθῆ μιὰ μεγάλη Γ α λ λ ο γ ρ α ι κ ι κ ῆ δ η μ ο κ ρ α τ ί α (2). Ὁ ἴδιος μάχεται τὴν «ὀρθόδοξον» Ρουσσία, κ' ὕστερα, ἀπὸ τὶς νίκαις τοῦ Ναπολέοντα ὑποστηρίζει πὼς οἱ γραικοὶ πρέπει ν' ἀκολουθήσουν τὴ γαλλικὴ πολιτικὴ (3). Ὄταν μάλιστα ὁ Ναπολέοντας βρίσκει τὴν Αἴγυπτον φιλάνει κι' ἓνα πατριωτικὸ στρατιωτικὸ ποίημα, μέσα στὸ ὁποῖο προσπαθεῖ νὰ ξυπνήσῃ τοὺς γραικοὺς καθάρια «ἑλληνικὰ» αἰσθήματα. Τοὺς θυμίζει τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ τοὺς λέει πὼς εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Λυκούργου, τοῦ Σόλωνα καὶ τοῦ Μιλτιάδη. Καὶ μαζὺ προπαγανδίζει καὶ τὴ γαλλοφιλία.

Ὁ Κοραῆς ὁμῶς ζώντας μακριὰ ἀπὸ τὴ Βαλκανικὴ, δὲν πιστεύει πὼς εἶνε δυνατό μονομιᾶς νὰ ἰδρυθῆ ἓνα ἀνεξάρτητο Γραικικὸ Κράτος. Φαντάζεται πὼς μιὰ μισοανεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Γάλλων θὰ εἶταν μεγάλο ἀπόχτημα. Γι' αὐτὸ καὶ ρίχνει τὸ σύνθημα τῆς Γ α λ λ ο γ ρ α ι κ ι κ ῆ ς Δ η μ ο ρ α τ ί α ς.

Ὁ Ρήγας τὸ ἀντίθετο προπαγανδίζει τὴν Β α λ κ α ν ο α ν α τ ο λ ι κ ῆ Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ Δ η μ ο κ ρ α τ ί α.

Γι' αὐτὸ σὲ λαϊκὴ γλῶσσα σαλπίζει:

«Βουλγάροι κι' Ἀρβανίτες καὶ Ἀρμένιοι καὶ Ρωμοὶ,
 Νησιῶτες καὶ Ἠπειρώτες μὲ μιὰ κοινὴ ὄρμη
 γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσουμε σπαθὶ
 ν' ἀνάψουμε μιὰ φλόγα εἰς ὅλην τὴν Τουρκία
 νὰ τρέξῃ ἀπὸ τὴ Μπόννα ἕως τὴν Ἀραπιά.»
 καὶ παρακάτω
 νὰ σφάξουνε τοὺς λύκους ποῦ τὸ ζυγὸν βαστοῦν
 καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν.

(1) Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Ρούσου γιὰ τὶς πρῶτες ἑλληνικὲς ἐφημερίδες στὸ «Ἐ λ ε ὑ θ ε ρ ο β ῆ μ α», 28 11. 928.

(2) Ἐπιστολαὶ πρὸς Πρωτοψάλτην, Παρίσι 1838 σ. 92.

(3) Διάλογος δύο Γραικῶν ἐν Βενετίᾳ κλπ. σ. 85.

Χωρὶς νὰ ζητᾶ στα φανερά τὴν ξένη βοήθεια, στηρίζει τὶς ἐνέργειές του στὸ ξεσκήκωμα τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ὅσο κι' ἂν εἶναι πράχτορας τοῦ Ναπολέοντα δὲν τὸ φανερῶνει(1) γιατί θέλει νὰ δημιουργήῃ τὴν αὐτοπεποίθησιν στὶς λαϊκῆς ἀγροτικῆς μάζες.

Ὁ Κοραῆς δμως σὲ μιὰ ψόφια γλῶσσα καὶ σὲ δασκάλικο ὕφος δίδασκε :

«Φίλοι μου συμπατριῶται,
 δούλοι νᾶμεθα ὡς πότε
 τῶν ἀχρείων Μουσουλμάνων ;
 Ἐκδικήσεως ἡ ὥρα
 ἔφθασεν, ᾧ φίλοι τώρα
 ἡ κοινὴ πατρίς φωνάζει
 καὶ μὲ δάκρυα μᾶς κράζει :
 Τέκνα μου, Γραικοὶ γενναῖοι,
 δράμετ' ἄνδρες τε καὶ νέοι
 συναθροίσθητε συμφώνως
 κ' εἶπατε μεγαλοφώνως,
 ἀσπαζόμεν' εἰς τὸν ἄλλον
 μ' ἐνθουσιασμόν μέγαν :
 Ἔως τώρα τυραννία ;
 Ζήτω ἡ ἐλευθερία !
 Τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος
 δὲν ἠφάνισεν ὁ χρόνος
 οὐδὲ Σαλαμῖνος ἔργα
 τῶν Ἑλλήνων, θαῦμα μέγα !
 Οἱ Γραικοὶ τ' ἀνιστοροῦνται
 καὶ καλὰ τὰ ἐνθυμοῦνται.
 Πράγονοί των εἶν' ὁ Μίνως,
 καὶ Λυκούργος, Σόλων κείνος,
 Μιλτιάδης, Λεωνίδης,
 μετ' αὐτῶν ὁ Ἀριστείδης,
 καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ μέγας
 ὡς αὐτοὶ ἄλλος κανένας.
 Σιωπῶ τοσοῦτους ἄλλους
 ἄνδρας, θαυμαστοὺς μεγάλους,
 Ἔως πότε ἡ δουλεία ;
 Ζήτω ἡ ἐλευθερία !
 Τούτους οἱ Γραικοὶ μιμοῦνται,
 Τούρκους πλέον δὲν φοβοῦνται
 τὴν ζωὴν καταφρονοῦσι,
 τοὺς τυράννους δὲν ψηφοῦσι,
 παρὰ νὰ ὑποταχθῶσι,

(1) Ἐκυκλοφόρησε σὲ φυλλάδιο στὸ 1798—1801 ἂν ὄνυμα καὶ μὲ τὸν τίτλο :
 Ἔσμα πολεμιστήριον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ περὶ ἐλευθερίας μαχομένων Γραικῶν.
 Κοῖτα καὶ Σάθα : Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 637.

προτιμοῦν νὰ φονευθῶσι.
 Εἰς Γραικοὺς κόποι καὶ πόνοι
 εἶν' οὐδέν, μόνοι καὶ μόνοι,
 τοὺς ἐχθροὺς νὸ πολεμήσουν,
 δύνανται νὰ τοὺς νικήσουν.
 Ἄλλὰ τί δὲν θέλουν κάμη,
 ὅταν μετ' αὐτῶν οἱ Γάλλοι
 ἐνωθῶμεν εἰς ἓν σῶμα;
 Δὲν φοβοῦνται πλέον πτώμα
 Ἐὼς ποῦτε ἡ τυραννία;
 Ζήτω ἡ ἐλευθερία!
 Θαυμασταὶ γενναῖοι Γάλλοι,
 σὰν ἐσᾶς δὲν εἶνε ἄλλοι,
 πλὴν Γραικῶν ἀνδρειωμένοι
 κ' εἰς τοὺς κόπους γυμνασμένοι.
 Φίλους τῆς ἐλευθερίας,
 τῶν Γραικῶν τῆς σωτηρίας,
 ὅταν ἔχωμεν τοὺς Γάλλους,
 τίς ἡ χρεία ἀπὸ ἄλλους;
 Γάλλοι καὶ Γραικοὶ δεμένοι,
 μὲ φιλίαν ἠνωμένοι,
 δὲν εἶνε Γραικοὶ ἢ Γάλλοι,
 ἀλλ' ἓν ἔθνος, Γραικογάλλοι,
 κράζοντες: Ἄφανισθήτω
 κ' ἐκ τῆς γῆς ἐξαλειφθήτω
 ἡ κατάρατος δουλεία.
 Ζήτω ἡ ἐλευθερία! »

Ὁ Κοραΐς μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ δράση, ἄνθρωπος τοῦ γραφείου, δάσκαλος καὶ ὄχι πολιτικός, δὲν εἶχε τὴν ψυχολογία τῆς ῥωμέϊκης μπουρζουαζίας. Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς προπαγανδιστῆς καὶ ἀγωνιστῆς τοῦ δρόμου βλέπει μακρύτερα, εἶνε πιδόραλιστῆς: "Ἰσαμε ἓνα ἓνα σημεῖο εἶνε κι' αὐτὸς ὄνειροπόλος. Ὡστόσο ὅμως εἶνε προδρομικός. Ἡ ψυχολογία του εἶνε ψυχολογία ἡγέτη πού βρίσκεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τίς μάξες. Εἶνε ἡ συμβολικὴ μορφὴ τοῦ ῥωμέϊκου ἀστισμοῦ στὴν πρώτη περίοδο τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων του :

Γι' αὐτὸ γεμίζει τὴν ἐποχὴ του μὲ τὸ ὄνομά του καὶ τὴ δράση του.

IV. Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

10. Ὁ Ρήγας ἀρχηγὸς τῆς Ἐταιρίας.

Ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση κι' ὕστερα, σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη προπαγανδίζονται μὲ φανατισμὸ οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες, ὄχι ὅμως φανερά κι' ἐλεύτε-
 ρα, μὰ μυστικὰ καὶ συνωμοτικά.

Ἡ μπουρζουαζία μὲ τὴν τρομοκρατία πού ἐφάρμοζαν τότε τὰ μοναρχικοφεουδαρχικὰ κράτη, εἶταν ἀναγκασμένη νὰ συσταίνει μυστικὲς ὁργανώ-

σεις (συλλόγους, ἑταιρεῖες, ἀδελφάτα, κλπ.) γιὰ νὰ προπαγανδίζη τὶς (δημοκρατικὲς) ἰδέες της (1).

Ἡ Βιέννη ἔξ αἰτίας ποὺ εἶταν τότε μεγάλο οἰκονομικὸ καὶ πολιτικὸ κέντρο, γιόμισε ἀπὸ τέτοιους δημοκράτες συνωμότες. Ὁ καθηγητὴς Μαρτίνοβιτς (1755-1795) ἀπὸ γενιὰ σερβοουγγαρέζικη, φανατικὸς δημοκράτης, σύστησε μιὰ τέτοια μυστικὴ Ἑταιρεία μὲ σκοπὸ νὰ προπαγανδίσῃ τὴ δημοκρατικὴ ἰδεολογία καὶ νὰ γκρεμίσῃ τὴ Μοναρχία. Δὲν μπόρεσεν ὅμως νὰ κάνῃ τίποτα γιὰτὶ προδόθηκε. Κι' ἔτσι τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο καὶ διάλυσαν τὴν ὁργάνωσή του.

Τὴν ἴδια ἐπὶ ἀνω κάτω ἐποχὴ μιὰ ἄλλη ἑταιρεία συσταίνεται κρυφὰ στὴ Βιέννη, ἀπὸ ρωμοὺς ἐμπόρους μὲ σκοπὸ νὰ ὁργανώσουν ἐπανάσταση ἐν ὅντι κατὰ Βαλκάνια.

Τὴν Ἑταιρεία αὐτὴ, τὸ δίχως ἄλλο, θὰ τὴν ἐνίσχυσαν οἱ πράχτορες τοῦ Ναπολέοντα ποὺ εἶχαν πλημμυρίσει ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ὁ δημοκρατικὸς ὄργασμός τῆς ἀστικῆς τάξης, τὴν τοπινὴ ἐποχὴ εἶχε πολλὰς ὁμοιότητες στὶς ἐκδηλώσεις του μὲ τὸ σύγχρονο κομμουνιστικὸ ὄργασμό, καὶ γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά: ὑπῆρχαν γάλλοι «πράχτορες» κατὰ τὸ λέγειν τῆς ἀστυνομίας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη: φανατικοὶ ὑπερασπιστὲς τοῦ (φεουδαρχικοῦ) καθεστώτος.

Ὅταν ἤρθε ὁ Ρήγας ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι στὴ Βιέννη (1796) ἴσως νὰ βρῆκε συστημένη τὴν Ἑταιρεία αὐτὴ(2). Ὁ ἐρχομὸς του ὅμως ἔδωκε νέα ζωὴ στὴ μυστικὴ αὐτὴ ὁργάνωση, γιὰτὶ, εἶταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ χρειάζονταν.

(1) Ὁ ρουμάνος ἱστορικὸς Ξενοπόλ ('Ἱστορία τῶν ρουμάνων τόμ. Β. 286 στὰ γαλλικά) λέει πὼς στὰ 1780 στὸ Βουκουρέστι εἶχε συσταθῆ μιὰ τέτοια ἑταιρεία ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα Ἑταιρεία τῶν Φίλων. Ὁ Καλεβρᾶς: ('Ἐπιστολαὶ ἢ τὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ πρὸ αὐτῆς συμβάντα κλπ. Ἀθῆναι 1856, σ. 11) λέει πὼς στὴν ἐποχὴ τοῦ Ναπολέοντα ὑπῆρχεν ἡ Ἑταιρεία «Ἀθηνᾶ» ποὺ προπαγανδίζε τὶς γαλλικὲς ἰδέες καὶ τὴ γαλλικὴ συνεργασία. Ὁ ἴδιος μᾶς λέει πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ὕστερα στὴ Ρουσία συστήθηκε ἄλλη ρωμείικη ἑταιρεία ὁ Φοίνικα μὲ σκοπὸ φιλεκπαιδευτικὸ καὶ ἐπαναστατικὸ. Γιὰ ὀντίπραξη ὅμως στοὺς σκοποὺς τοῦ «Φοίνικα», συστήθηκε μιὰ ἄλλη ἀντιδραστικὴ ἑταιρεία ἀπὸ φαναριῶτες καὶ κληρικοὺς μὲ τὸ ὄνομα Λέων. Τὴν ἑταιρεία αὐτὴ τὴν ὁργάνωσε ὁ Καρατζᾶς στὰ 1812-1813 ποὺ καὶ ἀπόβλεπε στὸ νὰ στερεώσῃ τὴ θέση τῶν φαναριωτῶν καὶ τοῦ ἀνώτερου Κλήρου μέσα στὴν Τούρκικη Αὐτοκρατορία καὶ νὰ ἐμποδίσῃ κάθε ἐπαναστατικὴ ἐκδήλωση καὶ ἐνέργεια ἀπὸ μέρος τῶν ραγιαδῶν (σ. 9-14). Ὅσο κι' ἂν οἱ πληροφορίες αὐτὲς τοῦ Καλεβρᾶ δὲν ἐπιβαιώνονται ἀπὸ ἄλλες πηγὰς δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς εἶνε ὁ λ ὁ τ ε λ α φ α ν τ α σ τ ι κ ῆ ς. Κάποια ἱστορικὴ βάση ἔχουν τὸ δίχως ἄλλο.

(2) Ὁ Ρήγας, κατὰ τὸ Γούδα, «θεμελιώσας ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις τὴν Ἑταιρίαν του ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην καὶ ἐπελήφθη καὶ ἐτέρων προπαρασκευαστικῶν ἔργων» (Β. σ, 117). Ἡ πληροφορία αὐτὴ δὲν ἐπιβαιώννεται ἀπὸ ἄλλες πηγὰς. Θὰ γίνῃται ἴσως σύγχυση ἀπὸ τὰ παρακλάδια τῆς Ἑταιρίας ποὺ ἰδρύθηκαν σ' ὅλες τὶς πόλεις ποὺ ὑπῆρχαν ῥωμείικες κοινότητες. Δὲν εἶνε ὅμως κι' ἀπίθανο στὶς Ἡγεμονίαις νὰ πρωτοσυστήθηκε ἡ πρώτη συνωμοτικὴ Ἑταιρεία.

Δέν εἶνε μοναχὰ μορφωμένος, εἶναι καί δημεργέτης. Δέν εἶνε ὁ ἐθνικός βάρδος μὰ καί ὁ πολιτικός. Δέν εἶνε ἄνθρωπος τοῦ γραφείου, μὰ καί ἄνθρωπος τῆς δράσης. Κι' ἀκόμα ξέρεи καλὰ τὴ Βαλκανικὴ καὶ τὶς ἐθνικότητες τῆς. Μισεῖ ὅσο δέν πέρνει τοὺς Φάναριώτες πὺ τοὺς γνώρισε ἀπὸ κοντὰ κι' ἀπὸ τὴν καλή. Μισεῖ τὸν ἀνώτερο Κλῆρο πὺ τὸν ξέρεи γιὰ ἐκμεταλλευτὴ καὶ φωτοσβέστη. Μισεῖ τοὺς κοτζαμπάσηδες καὶ τοὺς μπογιάρους πὺ σὰ βδέλλες ἐβύζαιναν τὸν ἴδρωτα τῶν φτωχῶν ῥαγιαδῶν τῆς Βαλκανικῆς. Μὲ μιὰ λέξη εἶταν ὁ Ἄ ρ χ η γ ὁ ς.

Ἔτσι ἡ Ἐταιρία, τῶρα πὺ βρῆκε τὸν ἀρχηγό τῆς ξαπλώνει τὰ δίκτυα τῆς στὸ Βουκουρέστι, στὴν Πόλη, στὸ Τριέστη, στὰ Γιάννενα, στὴν Πάτρα, στὸ Γιάσι, στὴ Βουδαπέστη (1) κι' ἄλλοῦ.

Τυπώνει χάρτες, φυλλάδια, προκηρύξεις, βιβλία, εἰκόνες. Τὰ μέλη τῆς δίδουν τὸν ὀβολό τους μὰ καὶ τὸ γαλλικὸ χρῆμα (ἂν λογαριάσουμε πὺς χρειάζονταν χιλιάδες χιλιάδων χρυσὰ φράγκα γιὰ νὰ τυπωθοῦν ἡ χάρτα τῆς Βαλκανικῆς (2) καὶ τὰ προπαγανδιστικὰ φυλλάδια, οἱ προκηρύξεις καὶ οἱ εἰκόνες (3) πὺ μοίραζε καὶ τύπωνε ὁ Ρήγας) μπῆκε μπόλικο στὸ μυστικὸ ταμεῖό τῆς. Τέτοια τεράστια ἐκδοτικὴ καὶ προπαγανδιστικὴ δράση εἶταν ἀδύνατο νὰ γίνῃ μοναχὰ μὲ τοὺς ἔρανοὺς πὺ ἔκαμε ὁ Ῥήγας μέσα στὴ Βιέννη. Οἱ συντρομὲς τοῦ Ἀργέντη, τοῦ Κορωνιοῦ καὶ τῶν ἄλλων, δέν μποροῦσαν νὰ καλύψουν τόσο μεγάλη ἔξοδα.

11. Δέν ὑπῆρξε μυστικὴ Ἐταιρία :

Τῶρα τελευταῖα, ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ἄμαντο, πὺς δέν ὑπῆρξε καμιὰ μυστικὴ Ἐταιρία στὴ Βιέννη πὺ νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἐθνικιστικὴ δράση τοῦ Ρήγα.

Τὴν ἀντίληψή του αὐτή, ὁ κύριος καθηγητὴς γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀνακοίνωσε στὴν Ἄ κ α δ η μ ί α Ἄ θ η ν ῶ ν (4) καὶ πὺ ὕστερα στὸν

(1) Κοίτα : Λεγκράντ-Λάμπρου, Ἄ ν έ κ δ ο τ α ἔ γ γ ρ α φ α π ε ρ ῖ Ρ ῆ γ α Β ε λ ε σ τ ι λ ῆ : Ἄ θ ῆ ν α ι 1891 σ. 73.

(2) Ἡ χάρτα εἶταν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ ἐξαιρετικὸ ἀπὸ τεχνικὴ καὶ πληροφορικὴ ἔκδοση.

(3) Τοῦ Μεγ. Ἀλέξανδρου.

(4) Ὁ καθηγητὴς Ἄμαντος πέρνοντας τοῖς μετρητοῖς τὶς ἀνιστόρητες προχειρολογίες τοῦ Κανδηλώρου (Ἄρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου σ. 244) πὺ ἀπὸ στενὸ μωραῖτικο τοπικισμὸ προσεπάθησε νὰ παρουσιάσῃ ἀσήμαντὴ τὴ προσωπικότητα τοῦ Ρήγα, ὑποστήριξε (κοίτα Κ. Ἄμάντου : Ν έ α ἔ γ γ ρ α φ α π ε ρ ῖ τ ο ῦ Ρ ῆ γ α Β ε λ ε ν σ τ ι ν λ ῆ—Ἄπόσπασμα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1927, σ. 9) πὺς «ἡ ὁμολογία τοῦ Πέτροβιτς εἰς τὴν ἀνάκρισιν ὅ τ ι δ έ ν γ ν ω ρ ῖ ζ ε ι τ ῖ π ο τ ε π ε ρ ῖ Ἐ τ α ι ρ ῖ α ς» εἶνε ἄξια πολλῆς προσοχῆς διότι ἐὰν ὑπῆρχε ὀργανωμένη ἐταιρία τοῦ Ρήγα δέν θὰ ἐδίσταζεν ὁ Πετρόβιτς νὰ τὸ ὁμολογήσῃ». Στὸν ἰσχυρισμὸ αὐτόνε τοῦ Ἄμαντου ἀπάντησα στὸ βιβλίό μου : Ἡ Ἐ π α ν ά σ τ α σ η τ ῆ ς Θ ε σ τ α λ ο μ α γ ν η σ ῖ α ς σ τ ὸ 1821. σ. 64—65 ἔτσι : «Ὁ κ. καθηγητὴς καὶ τόσοι ἄλλοι μὴ ξέροντας κατὰ βάθος τὴν ἱστορία τῶν μεγάλων ἐπαναστατικῶν κινήματων πέφτουν ἔξω στὶς κρίσεις τους καὶ

πρόλογο τοῦ βιβλίου του « Ἀνέκδοτα Ἐγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή ». (1) Γιὰ νὰ στηρίξη μάλιστα τὴ γνώμη του προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ Χρ. Περραιβό, πὺ μᾶς δίνει τὶς πρὸ συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴ δράση τοῦ Ρήγα στὴν Αὐστρία, ψεύτη καὶ ἄκόμα τὴ γραφτὴ παράδοση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἑταιρίας σὰν ἓνα θροῦλο (3).

Πρὶν ἀναιρέσουμε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ καθηγητῆ Ἄμαντου ἄς διοῦμε τι ἔγραψε ὁ «ἀνακριβής» Περραιβὸς σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἑταιρίας τῆς Βιέννης.

«Ἀναγκαῖον ἴσως ἦτο, γράφει, νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰς πράξεις προέκυψεν ἡ ἐπανάστασις, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ τις εἰς μίαν τοιαύτην διήγησιν, ὧφειλεν νὰ δαπανήσῃ καιρὸν καὶ ἀγῶνας διὰ νὰ ἐξυχνιάσῃ πολλὰ περίεργα πράγματα, ἐγὼ ὄχι μόνον δὲν ἔλαβα ποτὲ τοιαύτην εὐκαιρίαν ἀλλὰ οὔτε καὶ κλίσιν εἰς ταύτην τὴν ὑλὴν: Ὅσον διὰ τὴν πρώτην Ἑταιρίαν τοῦ δήμου Ρήγα τοῦ Φερραίου, χρεωστῶ νὰ εἶπω τινὰ ἐν περιλήψει· διότι τὰ ἡξέυρω ἀκριβέστατα ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἐπειδὴ ἔχρημάτισα μέλος ἐκείνης καὶ συγκοινωνὸς τῶν κινδύνων τῆς καθῶς καὶ τῆς δευτέρας· τὸ δὲ κυριώτερον, ὅτι τινὲς ἢ ἀπὸ ἄγνοιας ἢ σφαλερὰς πληροφορίας συγκεχυμένως τὰ ἐξήγησαν.

Κατὰ τὸ 1796 ἔτος διέβη ὁ Περραιβὸς ἀπὸ Βουκουρέστιον εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν ἰατρικὴν· ἐκεῖ ἤυρε τὸν Ρήγα Φερραῖον τὸν Θεσσαλόν, ὅστις τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως εἰς τὴν οἰκίαν του, φίλος ὢν ἀπὸ Βουκουρέστιον καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῷ ἐξήγησε τοὺς ὑπὲρ πατρίδος σκοπούς του· ὅθεν ἀπεφάσισε καὶ οὗτος νὰ συναγωνισθῇ καὶ συκινδυνεύσῃ μετ' αὐτοῦ, εἰκοσαετῆς ὢν τότε τὴν ἡλικίαν. Ὁ δὲ Ρήγας πρὸ ἑνὸς χρόνου διέτριβεν εἰς Βιέννην, ὅπου ἐξέδωκε χάρτας γεωγραφικὰς, ἐτύπωσεν κρυφίως ἓν βιβλίον πολεμικόν, ἐπιγραφόμενον ἐγκόλπιον στρατιωτικόν, ὁμοίως καὶ κανόνας τινὰς νομικοὺς διὰ τὴν Ἑλλάδα, σὺν αὐτοῖς καὶ ἓν ποίημα, φέρον τίτλον Θούριος Ὕμνος, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ὡς πότε παληκάρια

παρεξηγοῦν πολλές φορὲς τὰ γεγονότα πὺ κρίνουν. Ὁ Πέτροβιτς, ὅπως πρέπει νὰ κάνει καὶ κάθε ἐπαναστάτης, ὁποιασδήποτε ἐποχῆς, μπροστὰ στὸν ἀνακριτὴ ἔκανε τὸ ἐπαναστατικὸ καθῆκον του. Δηλαδή ὁμολόγησε μὲ θάρρος πῶς εἶνε δημοκράτης καὶ θέλει τὸ γκρέμισμα τῆς τούρκικης ἀπολυταρχίας, μὰ δὲν εἶχε καμμιά ὑποχρέωση νὰ μαρτυρήσῃ πῶς ὑπάρχει «μυστικὴ συνωμοτικὴ ἑταιρία». Ἄν τὸ ἔκανε αὐτὸ θὰ εἶταν ἓνας προδότης. Καὶ οἱ ἀληθινοὶ ἐπαναστάτες δὲν προδίνουν νὰ μυστικά τους».

(2) Ὁ καθηγητῆς Ἄμαντος στὰ 1927 πῆγε στὴ Βιέννη καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ Ἀρχεῖα, ὅπως στὰ 1891 ὁ Legrand, ἀντέγραψε 63, ἀνέκδοτα καὶ ἄγνωστα ἴσαμε τὰ τῶρα ἔγραφα, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάκριση πὺ ἔγινε ἀπὸ τὶς αὐστριακὰς ἀρχὰς ἐναντὶα στὸ Ρήγα τὸ 1797—1798 πὺ διαφωτίζουν καὶ συμπληρώνουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὶς γνωστὰς πληροφορίες γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Ρήγα. Ἐπίσης καὶ ὁ Λάμπρος βρῆκε στὴ Βιέννη καὶ δυὸ ἄλλα σχετικὰ ἔγγραφα (ἓνα ἔγγραφο τοῦ Διοικητῆ Τεργέστης καὶ τὴν αἴτηση τοῦ προδότη Οἰκονόμου πὺ ζητᾷ νὰ τὸν προστατέψουν οἱ αὐστριακὰς ἀρχὰς) πὺ στὰ 1927 δημοσιευτήκανε ἀπὸ τοὺς κληρονόμους του στὸν Νέον Ἑλληνομνημονατομ. 21, σ. 171—172 χωρὶς τὸ γερμανικὸ τους κείμενο νὰ μεταφραστῇ καὶ στὰ ἑλληνικά.

(2) Κοίτα: Κ. Ἄμαντος: Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή στὴν Εἰσαγωγὴ σελ. θ—ιδ.

θά ζούμε στα στενά, μονάχοι σὶν λιοντάρια, σταῖς ράχαις στα βουνά». Ἐτερον πάλι «ὅλα τὰ ἔθνη πολεμοῦν καὶ εἰς τοὺς τυράνους των ὄρμουν». Καὶ ἄλλους διαφόρους πατριωτικοὺς ὕμνους ἀπέδωκαν τινὲς εἰς τὸ ὄνομά του ἀλλ' ἠπατήθησαν ἐτύπωσε ἀκόμη καὶ τὸν τέταρτον τόμον του Νέου Ἀναχάρσιδος, τοῦ ὁποίου ὁ Βεντότης εἶχε μεταγλωττίσει μέρος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ Ρήγας ἔδωκε τέλος τῆς μεταγλωττίσεως καὶ ἐκδόσεως ἐν ταυτῷ. Εἰς ἐνὸς καὶ ἡμίσεως χρόνου διάστημα, ὁπότεν διέτριψεν εἰς Βιέννην, ἐνθουσίασεν ὅλους τοὺς ἐκεῖ μεγαλεμπόρους Ἕλληνας ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος (ὑπογραμμίζω ἐγώ). Ἡ διάβασις τοῦ Ναπολέοντος ἀπὸ τῆς Ἀλπεῖς καὶ προχώρησις του εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐνεθάρρυνε τὸν Ρήγαν νὰ λάβῃ ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ καὶ ἐπομένως νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ὀπλων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δέησή του, φαίνεται, εἰσηκούσθη, ὅτε οἱ Γάλλοι ἐκυρίευσαν τὴν Βενετίαν καὶ ὄλον τῆς τὸ Κράτος. Ὅστις ἀπεφάσισε ν' ἀφήσῃ τὴν Βιέννην, καὶ νὰ διαβῇ εἰς τὴν Βενετίαν πρὸς συνέτευξιν τοῦ Ναπολέοντος· πρὸ δέκα ἡμερῶν τῆς ἀπὸ Βιέννης ἀναχωρήσεώς του ἐπέμψεν εἰς περιλαβὴν του ἐν Τριεστίῳ Ἀντωνίου Κωρονίου δώδεκα κιβώτια, πλήρη ἐκ τῶν ρηθέντων συνημάτων του ὁμοῦ καὶ ἓνα φάκελλον γραμμάτων διευθυνόμενον πρὸς τὸν Ναπολέοντα κατὰ δυστυχίαν ὁ Κωρονιὸς εὐρέθη τότε, εἰς τὴν ἀντικρὺ Ἰστρίαν δι' ὑποθέσεις ἐμπορικός, καὶ ἐδέχθη τὰ κιβώτια καὶ γράμματα ὁ συνέμπορός του Δημήτριος Οἰκονόμου, ὁ ἐκ κωμοπόλεως Κοζάνης τῆς Μακεδονίας, ὅστις μολονότι εἶδεν ὅτι τὰ γράμματα δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν συντροφίαν, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν σύντροφόν του Κωρονιόν, ἐτόλμησε καὶ ἠνοιξε καὶ τὸν πρὸς τὸν σύντροφόν του καὶ τὸν πρὸς τὸν Ναπολέοντα φάκελλον· ἡ πρώτη ἀσέβεια καὶ παρανομία ἐξώκειλε τὸν Οἰκονόμου εἰς ἀσυγκρίτως ἀσεβέστεραν καὶ παρανομωτέραν πράξιν διότι ἀφοῦ ἀνέγνωσεν ὅλα τὰ γράμματα, ἀμέσως διευθυνθεὶς πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Τριεστίου Βαρών Πετόνκιν καλούμενον, τὰ παρέδωκεν εἰς χεῖρας του, ὅστις τὰ ἐφύλαττε κρυμμένα ἕως οὗ συλλάβῃ καὶ τὸν προδοθέντα.

Ἐφθασαν τέλος πάντων μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅτε ὁ Ρήγας καὶ ὁ Περραιβὸς εἰς Τριέστιον καὶ κατέλυσαν εἰς τὸ παρὰ αἰγιαλὸν βασιλικὸν ξενοδοχεῖον. Περί δὲ τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτός, καθ' ἣν ἐσκόπευεν ὁ Ρήγας νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸν ἐκεῖσε γάλλον πρόξενον, ὀνομαζόμενον Μπρεσσέ, διὰ νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν του ἀπροσδοκῆτως εἰσηλθεν εἰς τὸ οἰκημῆμα του ἓνας πολεμικὸς ἀξιωματικὸς, ὅστις μετὰ τὸν συνήθη ἐσπερινὸν ἀξιωματικόν, ἠρώτησε γερμαμιστὶ τίς καλεῖται Ρήγας; Ἐγώ, ἀπεκρίθη. Τότε ὁ ἀξιωματικὸς καλέσας δύο στρατιώτας, (τοὺς ὁποίους ἐπίτηδες ἀφησεν ἔξω τοῦ οἰκήματος) διέταξε νὰ τοὺς φυλάττουν ἀσφαλῶς καὶ μηδὲν ἄλλο εἰπὼν ἀποχαιρετήσας ἀνεχώρησεν. Αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ λυπηρὸν συμβάν προῆλθεν ἴσως ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τοῦ Ρήγα διότι, ἂν παρουσιάζετο τὴν ἡμέραν πρὸς τὸν γαλλικὸν πρόξενον διὰ νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν του, τότε ἡ Αὐστρία δὲν ἐτόλμα νὰ πράξῃ τι κατ' αὐτῶν καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐφοβεῖτο σφόδρα τοὺς Γάλλους, καθὼς ἡ πείρα τὸ ἀπέδειξεν εἰς τὸν Περραιβόν, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται. Ἐν τούτῳ ἔτριψαν εἰς τὴν θάλασσαν πλησίον αὐτοῦ ὄσαν ἓνα φάκελλον γραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἔφερον ὑπογραφὰς πολλῶν καὶ διαφόρων μεγαλεμπόρων τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες χρείας τυχούσης ἔμελλόν νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς περιλαβὴν χρημάτων πρὸς τοὺς τοῦτοις καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἔθνους, ἧτις ἔφερε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μεγαλοϊότοτα ἐνὸς ἰσπανικοῦ διστήλου εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειάν της ἦσαν ἑξὶς ῥόπαλα, κείμενα πλαγίως ἐπὶ ἐκάστου τούτων τρεῖς σταυροὺς εἰς δὲ τὴν

περιφέρειαν τὰς ἐξῆς (1): «Ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος, νόμων καὶ ἐλευθερίας» (Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α, σ. η·ια').

Καὶ τώρα ἀφοῦ διαβάσαμε τι γράφει ὁ Περραιβός, ἄς διοῦμε τι λέει ὁ καθηγητὴς Ἄμαντος καὶ πῶς δικαιολογεῖ τὴ γνώμη του.

«Ἐὰν ὑπῆρχε -γράφει- ὠργανωμένη ἐταιρεία θὰ ἀνεκαλύπτετο πάντως τότε ἢ ἔπειτα ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας, θὰ ἐγένετο λόγος βραδύτερον περὶ αὐτῆς ὑπὸ τινος τῶν ἐταίρων. Πῶς κατεποντίσθησαν τὰ πραγματικά ἴχνη τῆς ἐταιρείας, περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλεῖ ὁ ἀνακριβὴς Περραιβός; Τοῦτου καὶ αἱ εἰδήσεις περὶ καταστροφῆς ἐγγράφων, περὶ εἰδοποιήσεως τοῦ Γάλλου πρόξενου Τεργέστης κλπ. δὲν ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ τῶν νέων ἐγγράφων, ἀφοῦ καὶ ἡ ἀλληλογραφία καὶ ὅλα τα πρὸς τὸν Ρήγαν σταλέντα κιβώτια κατεσχέθησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας (2), ὁ δὲ Γάλλος πρόξενος εἰδοποιήθη μόλις τὴν 3 Φεβρουαρίου 1798 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ρήγα» (3) (σ. ιγ').

Πρῶτα, πρῶτα, ὁ Ἄμαντος, ξεχνάει πῶς ὁ λ η ἢ κ α τ η γ ο ρ ί α π οὐ διατυπώθηκε ἀπὸ τὴν αὐστριακὴ ἀνάκριση ἐνάντια στὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του στηρίζεται στὸ γεγονός π ὶ ς ὕ π ῆ ρ χ ε μυστικὴ συνωμοτικὴ ἐταιρεία (4). Ἄραγε αὐτὸ εἶταν ἀπλὴ ὑπόθεση τῆς ἀστυνομίας ἢ μήπως ὁ προδότης Οἰκονόμου, πού κάτι θὰ ἄκουσε ἢ θὰ ἔμαθε γιὰ τὴ συνωμοτικὴ ἐταιρεία τοῦ Ρήγα, ἔδωκε τὰ στοιχεῖα στὴν ἀστυνομία γιὰ νὰ στηρίξη τὸ κατηγορητήριό της;

Ἄλλοιῶτα δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ ὁ φόβος τῆς ἀστυνομίας καὶ ἡ σπουδαιότητα πού ἔδωκεν στὴν ἀνάκριση καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα. Ἄν εἶταν ἓνας ἀπλὸς ταραχοποιὸς δὲ θὰ γινότανε τόση φασαρία κι' οὔτε ἡ ἀστυνομία μὲ βεβαιότητα θὰ ὑποστήριζε (Λεγκράντ—Λάμπρου σ. 75) πῶς καὶ τὰ «εἰρημένα πρόσωπα εἶνε ἀνεμεμιγμένα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν Ἐταιρίαν». Ἡ ἐπιμονὴ αὐτὴ τῆς ἀνάκρισης ἔχει θετικὴ ἀξία. Καὶ ὅμως γιὰ τὸν καθηγητὴ Ἄμαντο τὸ ζήτημα εἶνε πολὺ ἀπλό. Ἄν λέει ὑπῆρχε Ἐταιρεία ἢ ἀστυνομία θὰ τὴν ἀνακάλυπτε. Μιὰ πού δὲν κατόρθωσε νὰ τὴν ἀνακλύψῃ δὲν ὑπῆρχε. Μὰ γιὰ νὰ διοῦμε τι ἔπρεπε νὰ ἀνακαλύψῃ ἢ

(1) Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶνε δικές μου.

(2) Γιὰ τὴ μυστικὴ ἐταιρεία τῆς Βιέννης κοίτα καὶ Παποδοπούλου Βρεσοῦ Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ῆ Φ ι λ ο λ ο γ ί α τ. Β. σ. 128.

(3) Τὸ ὅτι κατεσχέθησαν «ὅλα τὰ σταλέντα κιβώτια πρὸς τὸν Ρήγαν» καὶ «ἡ ἀλληλογραφία» δὲν θὰ πῆ πῶς σώνει καὶ καλὰ ἔπρεπε μέσα στὰ κατεσχεθέντα νὰ ὑπῆρχε τὸ «σῶμα τοῦ ἐγγλήματος». Μποροῦσε βέβαια νὰ ὑπῆρχαν ἐγγράφα πού νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἐταιρεία. Ὡς, τόσο αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ὑπῆρχαν τέτοια γιὰτι δὲ θὰ ὑπῆρχε τέτοια ἀνάγκη. Ἡ «ἀλληλογραφία καὶ τὰ σταλέντα κιβώτια» ἀφοροῦσαν ἄλλες ὑποθέσεις τῆς ὀργάνωσης». Ὁ Π. λέει μάλιστα πῶς τὰ ἔ γ γ ρ α φ α π οὐ κρατοῦσε ἐπάνω του ὁ Ρήγας; μπόρεσαν καὶ τὰ ἔρριξαν στὴ θάλασσα καθὼς καὶ τὴ «σφραγίδα τοῦ ἔθνους».

(4) Κι' ἐδῶ δὲν ὑπάρχει καμμιά οὐσιαστικὴ «ἀνακριβία» τοῦ Περραιβοῦ. Ὁ γάλλος πρόξενος θὰ ἔμαθε πῶς ἔ π ι α σ α ν τ ὸ Ρ ῆ γ α, δὲν ἐνήργησεν ὅμως ἀμέσως γιὰτι ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐ ξ α κ ρ ι β ῶ σ η μ ῆ τυχὸν ἢ ἀστυνομία εἶχε βρῆ τίποτα ἐγγράφα πού ἐνοχοποιοῦσαν τὸ Προξενεῖο καὶ τὴ Γαλλικὴ Κυβέρνηση

ἀστυνομία; Μήπως καμιά συμβολαιογραφική πράξη ἢ κανένα συμφωνητικὸ «νομίμως ὑπογεγραμμένον;» Βέβαια θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἐμπιστευτικὰ ἔγγραφα, ἀπόκρυφα, μυστικά. Αὐτὰ ὅμως καταστράφηκαν, χαντακώθηκαν κρύφτηκαν, ὅπως γίνεται σὲ τέτοιες περιστάσεις. Ἔπρεπε—ὅπως τὸ θέλει ἡ λογικὴ τοῦ Ἄμαντου—νὰ τὰ παρουσιάσουν στὴν ἀνάκριση, γιὰ νὰ ἔχη ἡ ἀστυνομία «τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος» καὶ ὁ φίλος μου καθηγητὴς τὶς «ἀποδείξεις» ποῦ ζητάει; Ὡστόσο ὁ Βαρῶνος Rathkeal πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας στὴν Πόλη γράφει στὸ Ἔργουεϊο τῶν Ἐξωτερικῶν πῶς «μανθάνει μετ' ἐνδιαφέροντος, ὅτι ὁ κυριώτερος εἰσηγητὴς τῆς συνωμοσίας τῶν γραικῶν, ὁ καλούμενος Ρήγας Βελεστινλῆς, μετηνέχθη πρὸ μικροῦ εἰς Βιέννην, ὅπως ἐξαχθῶσιν ἐξ αὐτοῦ ὡς καὶ ἐκ τῶν συνενόχων του αἱ ἀναγκαῖαι ὁμολογίαι περὶ τῶν κατέκαστα τῆς συνωμοσίας. . . . εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αἱ γενησόμεναι ἀποκαλύψεις ἔσονται σπουδαῖαι ἐπεὶ δὴ τὰ πρῶτα σχέδια ἀνέρχονται πολὺ πρὸ μπροστά, ἤτοι εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ ὑπόνοιαι μου καὶ αἱ βλέψεις μου αἱ ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν Ἑμετέραν Ἐξοχότητα μὲ εἶχαν παρακινήσει νὰ ἐπιστήσω μετ' ἀνησυχίας τὴν προσοχὴν κατὰ μῆκος τῶν ἡμετέρων συνόρων καὶ νὰ μεταχειρισθῶ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα ὅπως διεισδύσω εἰς τὸ μυστήριον» (Λεκράντ—Λάμπρου σ. 47).

Καὶ ὁ ἴδιος παρακάτω:

«Αἰδία κλαδώσεις τῆς συνωμοσίας ταύτης ὑπεισήρχωντο ἱεροκρυφίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ διεδίδοντο ἀφ' ἐνὸς μὲν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, διοχετευόμεναι καὶ διευθυνόμεναι διὰ μυστικῶν ἀποστόλων τῆς Γαλλίας, συγκεντρούμεναι δὲ κατὰ μέγα μέρος εἰς Βουκουρέστιον.»

Τὶ σημαίνουν ὅλες αὐτὲς οἱ καταγγελίες καὶ βεβαιώσεις; Τίποτ' ἄλλο παρὰ πῶς ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνηση τὰ χρειάστηκε γιὰ τὴν Ἑταιρίαν εἶχε πολλὰ μυστικὰ διακλαδώσεις καὶ δὲν ἀπόβλεπε μόνον σὲ ἐπανάσταση μέσα στὰ Βαλκάνια, μὰ, καὶ σὲ ἄμεση ἐνίσχυση τοῦ Ναπολέοντα (1), ποὺ οἱ πράχ-

(1) Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἄμαντος παραδέχεται πῶς ὁ Ρήγας δὲν ἦρθε σὲ καμιά προσωπικὴ συνεννόηση μὲ τὸν Ναπολέοντα. Αὐτὸ εἶνε σωστό. Ἀλίμονο ὅμως ἂν ὁ Ναπολέωντας ποὺ ἔπαιζε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ σπαθὶ τοῦ τὴν τύχη τῆς Εὐρώπης καθόνταν νὰ γράφῃ γράμματα καὶ νὰ «δέχεται ἐπισκέψεις». Ἐξ ἄλλου ὁ Ρήγας δὲν εἶταν τότες καμιά διέθνη προσωπικότητα γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τὸν δεχτῆ ὁ Ναπολέωντας. Ὁ Ρήγας ἔρχονταν σὲ μυστικὴ ἐπαφή μὲ τοὺς πράχτορες τοῦ Ναπολέοντα. Τὸ ἂν ἄργησε ὁ γάλλος πρόξενος τῆς Τεργέστης Brechet νὰ ἐπέμβῃ ὑπὲρ τοῦ Ρήγα αὐτὸ δὲ σημαίνει πῶς ὁ Ρήγας δὲν εἶχε σχέσεις μὲ τοὺς γάλλους πράχτορες. Ὁ Γάλλος πρόξενος πρὶν κάμῃ διάβημα, ἐπειδὴς εἶχε ἐπίσημη ἰδιότητα καὶ δὲν ἤξερε τί ἔγγραφα καὶ τι στοιχεῖα ἔπιασε ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία, εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ἐπιφύλαξη καὶ ἀφοῦ ζητήσῃ ὁδηγίαι, γιὰ νὰ μὴν ἐκθέσῃ τὴν Κυβέρνησίν του, ὕστερα νὰ ἐνεργήσῃ. Φαίνεται δὲ πῶς (κοίτα: Ἄμαντου Ἄνεκδοτα ἔγγραφα 143) πῶς ὁ γάλλος πρόξενος Brechet ἔχοντας ὁδηγίαι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνηση δὲν ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν τύχη τοῦ Ρήγα. Ἡ τέτοια στάση τῆς Γαλλικῆς Κυβέρ-

τορες του τὸ δίχως ἄλλο θὰ διεύθυναν ἀπὸ τὰ παρασκήνια τὴν Ἑταιρίαν τοῦ Ρήγα.

Ἐξ ἄλλου, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀνάκριση τὴν κατηγορία τῆς ἐναντία στὸ Ρήγα σ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆ στηρίζει: σ τ ἡ ν ὕ π α ρ ξ η δ η - λ α δ ἡ Μ υ σ τ ι κ ῆ ς Ἑ τ α ι ρ ί α ς .

Γι' αὐτὸ σὲ μιὰ ἐπίσημη ἐκθεση τῆς Ἀστυνομίας πρὸς τὸ αὐστριακὸ Ἑπιχειρηματῶν μαζὺ με ἄλλα τονίζεται καὶ τοῦτο:

«Μερικοὶ νέοι με φουσκομένα κεφάλια, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων τὴν ἰατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνονται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἀρχὰς (σημ. τὰς δημοκρατικὰς) ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν πολλὰς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ ἔπειτα κατόρθωσαν τέλος νὰ ἰδρῦσουσιν ἐν ταῦθα ἕνα εἶδος ἑταιρίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἔλαβε τὴν κατεύθυνσίν της. (Ἀμαντου Ἀνέκδοτ. Ἐγγραφα σ. 29).

Ἐπίσης ἡ Βιενέζικη ἀστυνομία, διαβάζοντας τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Πέτροβιτς πρὸς τὸ Γάλλο δημοκράτη Sieyès βγάλει τὸ συμπέρασμα πῶς «τὸ περιεχόμενον του ἐνιαχοῦ ὑποδεικνύει ὕφιστα μὲνην ἤδη Ἑταιρίαν». (Ἀμαντου Ἀνέκδοτ. Ἐγγραφα σ. 9, 159).

Καὶ ὁμοίως ὁ καθηγητὴς Ἀμαντος δὲ δίνει σημασίαν στὶς βεβαιώσεις αὐτὲς τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ὑποστηρίζει πῶς οἱ ὑπόνοιές της εἶνε ἀστήριχτες (1). Μάλιστα κατὰ τὸν κύριον καθηγητὴ δὲν χρειάζονταν καμιὰ μυστικὴ ὁργάνωσις — νὰ σηκῶν ἑπανάστασις ὁ Ρήγας στὰ Βαλκάνια :

«Τὸ σχέδιον τοῦ Ρήγα—γράφει—ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐγγράφων, δὲν προαπαιτεῖ τὴν ὑπαρξίν μυστικῶς ὀργανομένης ἐταιρίας. Ὁ Ρήγας ἐπεδίωξε κατὰ πρῶτον τὴν παρασκευὴν ἐνθουσιωδῶν ἀποστόλων τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῶν βιβλίων του καὶ τῶν θουρίων ἀσμάτων, βλέπομεν δὲ πράγματι πόσον ταῦτα συγκινουῦν τοὺς ἐν Βιέννῃ Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀνα πάσαν τὴν Ἑλλάδα γνωρίσαντας ἔπειτα αὐτά» (1γ).

Καὶ παρακάτω :

νησης ἴσως γὰ ἀπόβλεπε σ τ ὸ ν ἂ μ ἡ ἔ ρ ε θ ἰ σ η τ ἡ ν α ὐ σ τ ρ ι α κ ῆ Κ υ β ἔ ν η σ η καὶ τὴ σπρώξι στὸ σχηματιζόμενον ἀγγλο-ρωσσο-τουρκικὸν ἀντιγαλλικὸ συνασπισμό. Σὲ τέτοιες περιστάσεις τὰ αἰσθηματὰ δὲν παίζουν ρόλον καὶ ἐπάνω ἀπ' ὅλα μπαίνει τὸ συμφέρον τῆς Ἐπανάστασης. δὲν ἐξαιροῦνται μάλιστα οὔτε καὶ οἱ κυβερνήσεις πού ἀντιπροσωπεύουν τὰ πιὸ ἄκρα ἐπαναστατικὰ καθεστῶτα. Τέτοια παραδείγματα ὑπάρχουν πολλὰ στὴν ἱστορία τῆς Γαλλικῆς καὶ Ρωσικῆς ἐπανάστασης.

(1) Εἶναι ἱστορικὸ ψέμμα πῶς οἱ Μανιάτες καὶ οἱ Σουλιῶτες εἶταν «δοκιμασμένοι ἐπαναστάτες». Τὸ μόνον πού εἶναι σωστὸ εἶναι πῶς τόσο οἱ Σουλιῶτες ὅσο καὶ οἱ Μανιάτες ἔφεραν εὐκόλα τὰ βουνὰ γιὰτὶ εἶταν κλέφτες «ἐξ ἐπαγγέλματος» ἐπειδὴ ζοῦσαν ἐπάνω σὲ βουνὰ ἄγροισ. Γι' αὐτὸ ὅταν δὲν τοὺς ἀφίναν νὰ ληστεύουν τὰ γύρω τους μέρη ἐπαναστατοῦσαν. Ὡστόσο ὁμοίως δὲν εἶχαν κανένα ἐθνικὸ αἶσθημα καὶ οὔτε ἤξεραν τὸ τί θὰ πῆ ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ ἑλληνικὸ ἔθνος. Ἐξάλλου οἱ Σουλιῶτες δὲν εἶταν καὶ «Ἕλληνες».